

В. А. Никифорак,
к. е. н., доцент кафедри економіки підприємства та управління персоналом,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID ID: 0000-0002-4113-2005

С. І. Тодорюк,
к. е. н., асистент кафедри економіки підприємства та управління персоналом,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID ID: 0000-0003-4399-5952

І. М. Антохова,
к. е. н., доцент кафедри економіки підприємства та управління персоналом,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID ID: 0000-0002-7766-3596

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.8.52

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ ЗА КОРДОН У СУЧАСНИХ УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

V. Nykyforak,
Ph.D. in Economics, Associate Professor of Department of business economics
and Human Resource management, Chernivtsi Yuriy Fedkovich National University
S. Todoruk,
Ph.D. in Economics, assistant of Department of business economics
and Human Resource management, Chernivtsi Yuriy Fedkovich National University
I. Antokhova,
Ph.D. in Economics, Associate Professor of Department of business economics
and Human Resource management, Chernivtsi Yuriy Fedkovich National University

LABOUR MIGRATION ABROAD IN THE CURRENT CONDITIONS OF TRANSFORMATION OF UKRAINE'S ECONOMY

Статтю присвячено проблемам трудової міграції: визначено вікові групи короткострокових і довгострокових трудових мігрантів, динаміка співвідношення їх за основними регіонами призначення, рівень освіти українських мігрантів, сектори зайнятості за статтю, цілі заощаджень українських довгострокових трудових мігрантів. Проаналізовано рівень заробітної плати в країнах ЄС, середній особистий дохід довгострокових мігрантів чоловічої і жіночої статі за рівнем зайнятості, обсяги приватних грошових переказів в Україну, їх вплив на розвиток економіки України та на рівень доходів домогосподарств. Охарактеризовані чинники української трудової міграції та визначена її головна причина. Розкрито трудові правові аспекти українських працівників-мігрантів, та їх соціальний захист. Досліджено зміни у структурі трудової міграції з України за останні роки, зазначено, що збільшується обсяг довгострокової міграції; до міграції вдається більше чоловіків, що пов'язано не лише із потребами ринку праці країн призначення (будівництво, транспорт), а й виїздом за кордон унаслідок воєнних дій на сході України; збільшується частка молоді, жінок, мешканців міст, вихідців із північної, центральної та східної України.

Обґрунтовано, що збільшення масштабів та тривалості перебування мігрантів за кордоном невідворотно приведе до послаблення їхніх зв'язків з Батьківщиною, остаточної втрати країною частини її трудового та інтелектуального потенціалу. Евентуальний дефіцит працівників може стати гальмом розвитку економіки, а також найбільш активних молодих та освічених осіб — демократичних перетворень в Україні.

Запропоновано шляхи розв'язання проблем трудової міграції на сучасному етапі розвитку України, по-перше, підтримати модель циркулярної міграції, що склалася стихійно, з надією на можливе остаточне повернення мігрантів на Батьківщину, по-друге, забезпечити легальне

працевлаштування українських мігрантів за кордоном, недискримінацію та дотримання їхніх прав, зокрема у сфері соціального забезпечення.

The article deals with the problems of labour migration: there being determined the age groups of short-term and long-term migrant workers, dynamics of their correlation according to the main regions of destination, the education level of Ukrainian migrants, sectors of employment depending on gender, and the goals of savings of Ukrainian long-term migrant workers. The article analyzes the level of salaries in the EU countries, the average personal income of long-term male and female migrants in terms of employment level, the volume of private money transfers to Ukraine, their impact on the development of the Ukrainian economy and on household income level. The factors of Ukrainian labor migration are characterized and its main reason is determined. The labour legal aspects of Ukrainian migrant workers and their social protection are explained. Changes in the structure of labor migration from Ukraine in recent years have been researched, it is indicated that the volume of long-term migration is increasing; it is the male part of population that migrate more, which is related not only to the needs of the labour market of the countries of destination (construction, transport), but also travelling abroad as a result of hostilities in eastern Ukraine; the proportion of young people, women, city dwellers, immigrants from northern, central and eastern Ukraine is increasing.

It is substantiated that increase in the scale and duration of migrants' stay abroad will inevitably lead to weakening their relations with the Motherland, the ultimate loss of the country's labour and intellectual potential to some extent. The eventual shortage of workers can hinder the development of the economy, as well as the democratic transformations in Ukraine.

The ways of solving the problems of labor migration at the present stage of Ukraine's development are proposed, firstly, to support the model of circular migration which appeared unintentionally, expecting possible and final return of migrants to the Motherland, and, secondly, to ensure legal employment of Ukrainian migrants abroad, non-discrimination and respecting their rights, in particular in the field of social security.

Ключові слова: трудова міграція, міграційна політика, стратегічне бачення міграційного ресурсу, стратегія регулювання міграційних потоків, модель циркулярної міграції, моніторинг міграційної ситуації, добровільне пенсійне страхування мігрантів.

Key words: labour migration, migration policy, strategic vision of migration resource, strategy of migration flow management, circular migration model, migration situation monitoring, voluntary pension insurance of migrants.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Останніми десятиліттями Україна є місцем активних міграційних процесів. Як показала оцінка Світового банку, вона входить до числа п'яти найбільших постачальників мігрантів у світі, передують лише Мексика, Індія, Китай та Росія. За даними Організації Об'єднаних Націй, міграція — неминучий і потенційно вигідний компонент сучасного життя в кожній країні або регіоні світу. Деякі експерти та дослідники називають Україну одним з найбільших донорів праці в Європі. Аналіз даних Європейським Союзом свідчить про те, що чисельність українських трудових мігрантів за кордоном складає 8,8—9,1% економічно активного населення нашої держави. Тому важливо оцінити вплив міграції на розвиток економічної системи України.

У силу відомих політичних подій на сьогодні число тих, хто виїжджає з української держави, істотно перевищує кількість в'їжджаючих громадян.

І справа зовсім не у відсутності можливостей чи перспектив розвитку. Наперекір усім складнощам, шанс знайти себе і забезпечити собі прийнятний дохід є у кожного. Проблема ґрунтується на аспектах іншого порядку: стабільність, упевненість у завтрашньому дні, відсутність політичних чвар і зацікавленість у процвітанні населення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у вивчення проблеми трудової міграції, теорій і практики перерозподілу праці, а також правові аспекти та правила міграційного процесу роблять українські вчені: Б. Гейєць, С. Злупко, А. Костенко, Е. Лібанова, О. Позняк, Е. Малиновська, Г. Щильська та інші. У працях А. Гайдуцького, І. Кукурудзи, К. Кравчука значну увагу приділено впливу міграційного капіталу на економіку країни. Західні науковці зро-

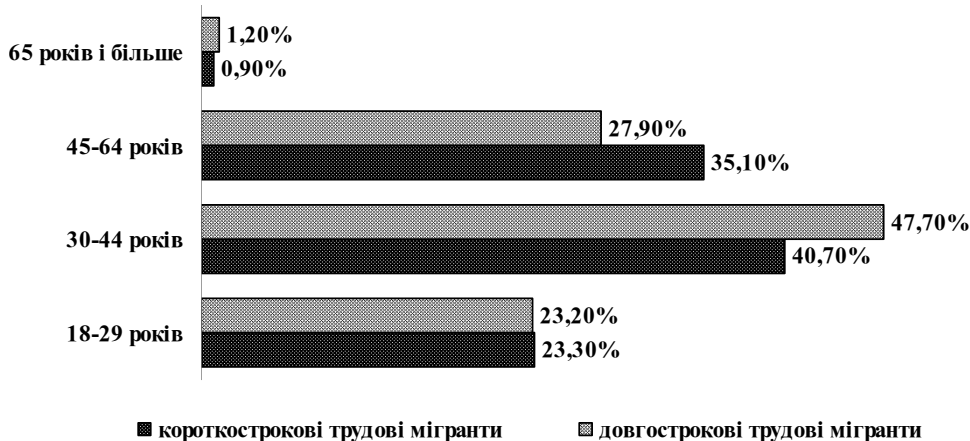

Рис. 1. Вікові групи короткострокових і довгострокових трудових мігрантів

Джерело: розроблено на основі [8].

були значні внески в пояснення причин і напрямів міграцій, як-от: Р. Адамс, Д. Массей, Е. Тейлор, Т. Шульц та ін.

Незважаючи на значні напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених, нині недостатньо досліджень присвячено активізації міграційних процесів за умов політико-економічної кризи. Міграційні процеси потребують постійного моніторингу й аналізу наслідків їх впливу на темпи соціально-економічного розвитку країни, що актуалізує тему дослідження.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Міграція набрала загрозливих для нашої держави масштабів. Вона вже стала питанням національної безпеки. На сьогодні необхідно враховувати міграційну ситуацію під час розроблення економічних і соціальних програм, виходячи з особливостей конкретних регіонів. Варто вести мову про необхідність локально розв'язувати проблеми працевлаштування на рідній землі, дбати про зростання заробітної плати та розвиток соціальної сфери. З урахуванням вищевикладеного завдання

статті таке: дослідити основні характеристики сучасної трудової міграції України, оцінити її масштаби та вплив на розвиток економіки України, а також визначити шляхи розв'язання проблеми трудової міграції на сучасному етапі розвитку економіки країни.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Процеси міграції залишаються серйозною проблемою для багатьох країн, але особливо гостра вона для України. На сьогодні Україна, за оцінками ООН, вважається найбіднішою країною в Європі і входить у число країн — лідерів за кількістю трудових мігрантів, які виїжджають за межі країни з суб'єктивних чи об'єктивних причин. За даними міністерства соціальної політики кількість українських мігрантів — 3,2 млн громадян. Ця цифра постійна, але не стала. У цьому рухливому міграційному процесі беруть участь у середньому від 7 до 9 млн осіб на рік. Водночас постійно, щоденно протягом року за кордоном перебувають лише 3,2 млн мігрантів [3].

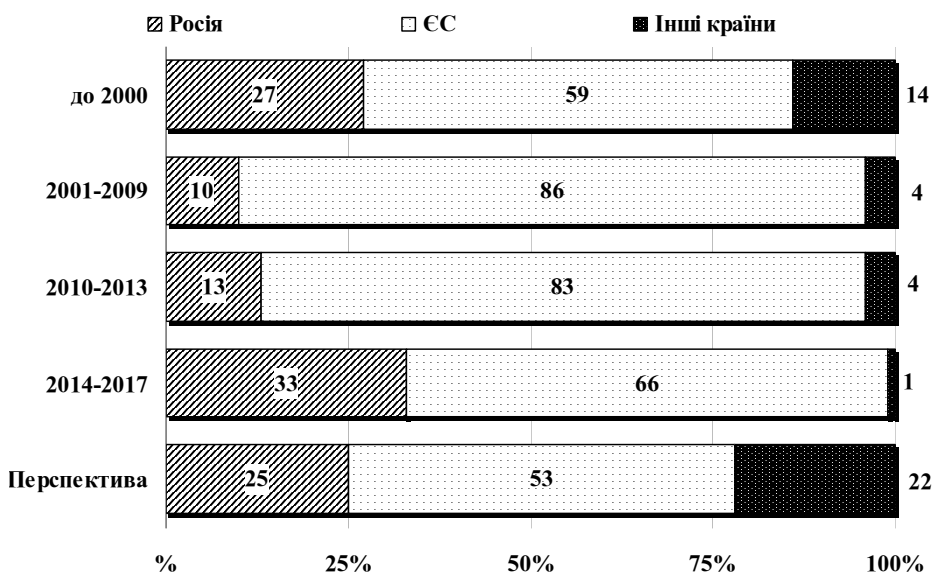

Рис. 2. Динаміка співвідношення трудових мігрантів за основними регіонами призначення

Джерело: розроблено на основі [1].

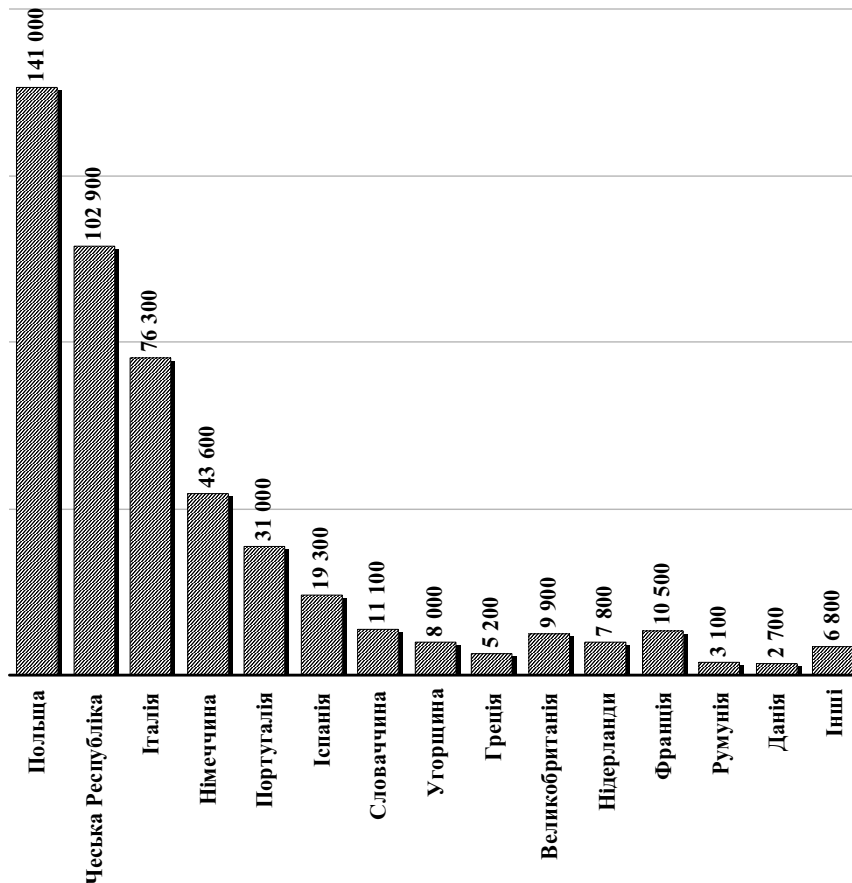

Рис. 3. Кількість українських трудящих-мігрантів у країнах ЄС (2017 р.)

Джерело: розроблено на основі [1].

Таблиця 1. Рівень освіти українських трудових мігрантів

Рівень освіти	Відсоток у загальній кількості мігрантів
Вища освіта	15
Неповна вища освіта	15
Середня освіта	65
Неповна середня освіта	5

Джерело: розроблено на основі [1].

Більшість короткострокових (64%) і довгострокових (71%) трудових мігрантів — це люди у віці від 18 до 44 років.

Старші люди схильні до короткострокової трудової міграції, тоді як мігранти, яким від 30 до 40 років, беруть активну участь у довгостроковій трудовій міграції. За результатами опитування трудових мігрантів переважають чоловіки у віковій групі 30—44 роки (50% чоловіків та 36% жінок), тоді як жінки переважають у категорії 45—65 років (47% жінок та 28% чоловіків). У молодшій віковій групі 18—29 років кількість чоловіків і жінок відносно врівноважена (17% та 22%).

На жаль, кількість трудових мігрантів, які їдуть за кордон, не зменшується, а збільшується. На рисунку 2 наведено пропорційне співвідношення між країнами, яким надають перевагу українці при міграції.

Наші співвітчизники для трудової міграції надають перевагу саме країнам Європейського Союзу. Це мож-

на пояснити тим, що країни ЄС мають: вигідне географічне положення; сприятливий клімат; високий рівень заробітних плат; безвізовий режим з Україною і т.ін.

Більшість наших співвітчизників знаходяться в Польщі, Чехії та Італії. Можемо з упевненістю сказати, що Польща займає провідні позиції вже багато років, що пов'язано з її безпосередньою близькістю до України, а також з відсутністю серйозного мовного бар'єра, адже польська мова дуже подібна до української.

Безсумнівно, тільки невелике число мігрантів можуть знайти роботу, відповідну до майстерності, переважна більшість з них виконують низькокваліфіковані роботи незалежно від рівня освіти.

Основними секторами зайнятості українських трудових мігрантів є будівництво (29%), промислове виробництво (14%) і індустрія гостинності (11%), допомога по дому (10%) і сільське господарство (8%). Останні три сектори найбільш популярні у країнах ЄС, водночас як торгівля і транспорт вважаються найбільш популярними видами трудової діяльності у країнах СНД. Водночас будівництво і промислове виробництво також є однаково важливими галузями в країнах обох регіонів. Будівництво — домінуючий вид економічної діяльності, якому надають перевагу багато молодих українських трудових мігрантів-чоловіків. Будівельні роботи разом із сільським господарством є найбільш поширеними секторами серед трудових мігрантів із сільських населених пунктів України, а також серед трудових мігрантів з низьким і середнім рівнем освіти [8].

Як показало обстеження Держстату 2017 році, 62% мігрантів не мали трудового контракту і працювали за усною домовленістю (передусім у Білорусі, Росії, Угорщині). Так, 32% українських працівників-мігрантів, працевлаштованих у Польщі, укладають не трудові, а цивільно-правові угоди. Вони не сплачують внески до соціальних фондів, відповідно, не мають прав на виплати з них, хоча між Україною та Польщею існує угода про соціальне забезпечення[10].

Основні чинники української масової трудової міграції, насамперед, мають економічний характер, що перетворює міграцію у механізм виживання у процесі боротьби з бідністю або уникнення безробіття. Результати опитування Державної Служби Статистики України (ДССУ) 2017 року показують, що 79% українських трудових мігрантів отримували низьку заробітну плату в Україні, що стало головною причиною їхньої міграції.

На жаль, рівні середньої заробітної плати в Україні та в країнах ЄС дуже різняться (рис. 5).

Середня заробітна плата трудящих-мігрантів за кордоном склала 876 дол. США на місяць, що, звичайно, набагато вище, ніж середня зарплата співробітника на українському підприємстві (320 доларів США у 2018 році).

Цілі заощаджень українських довгострокових трудових мігрантів збігаються з цілями заощаджень трудових мігрантів з інших країн. Купівля будинку або товарів тривалого користування й освіта дітей — одними з найважливіших цілей заощаджень.

Попри те, що доходи мігрантів рідко інвестуються, вони допомагають підвищити рівень життя і скоротити масштаби бідності. Збільшуючи попит, вони активно впливають на економіку країни.

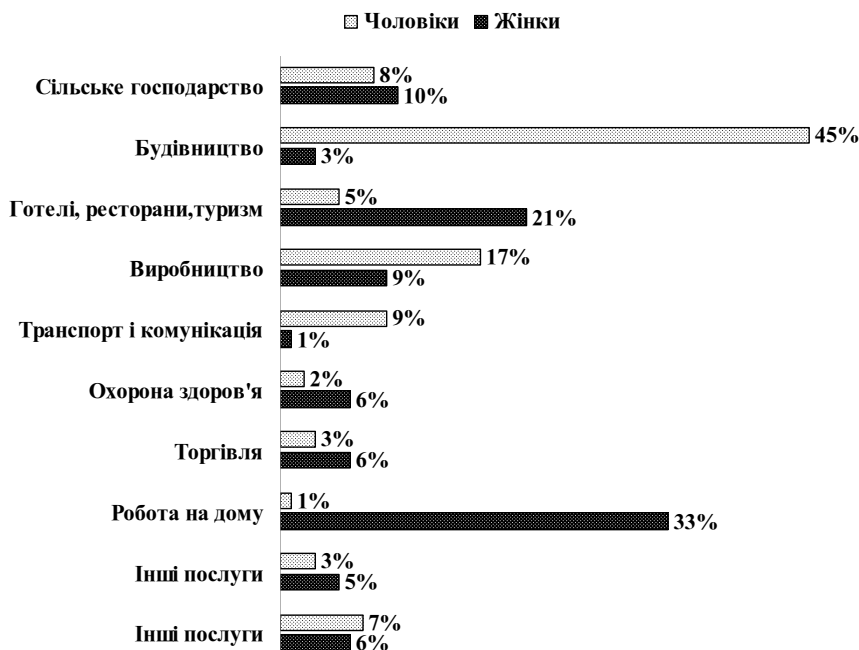

Рис. 4. Сектор зайнятості в країні призначення за статтю

Джерело: розроблено на основі [4].

За даними Національного банку України, обсяги приватних грошових трансфертів у країну постійно зростають і 2017 році були зіставлені з 8,4% ВВП країни [5].

Порівнюючи структури бюджетів українських домогосподарств (ДГ), які одержують і які не одержують грошові перекази, стає очевидно, що грошові перекази мають істотний позитивний вплив на загальний бюджет ДГ і є основним джерелом доходу ДГ. Це однаково стосується ДГ з довгостроковими та короткостроковими трудовими мігрантами. Грошові перекази становлять майже 50% бюджету ДГ з довгостроковими трудовими мігрантами та 60% бюджету ДГ з короткостроковими трудовими мігрантами. Навіть для ДГ без трудових мігрантів вплив грошових переказів значний (21% від

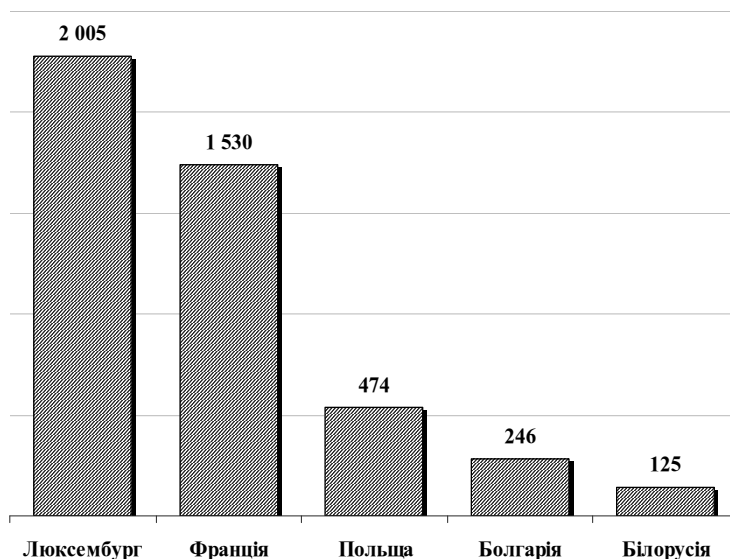
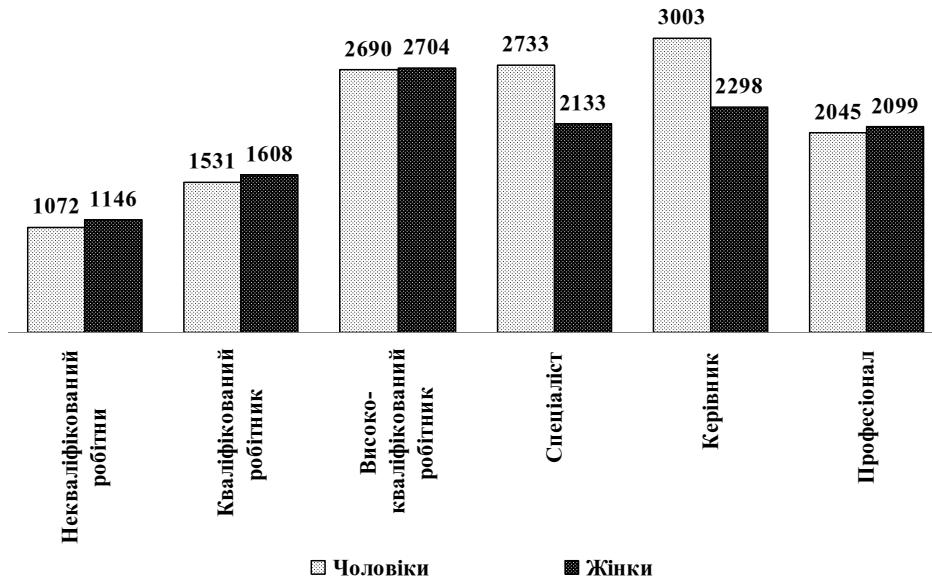

Рис. 5. Мінімальна заробітна плата в країнах ЄС у 2017 році, дол. США

Джерело: розроблено на основі [4].

Рис. 6. Середній особистий дохід довгострокових трудових мігрантів чоловічої й жіночої статі за рівнем зайнятості, дол. США

Джерело: розроблено на основі [4].

загального бюджету), маючи ту ж саму вагу, як і доходи, отримані від приватного сектора (20%) і пенсій (20%) [5].

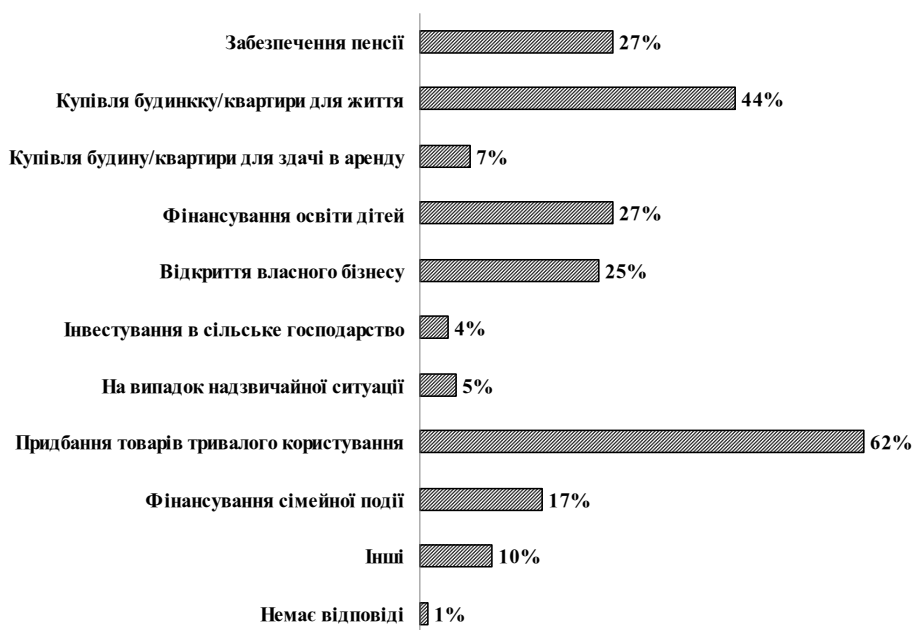
Отже, збільшення обсягів трудової міграції супроводжується певною переорієнтацією її потоків із традиційного східного напрямку, на західний

В умовах конфлікту вона прискорилася. У структурі трудової міграції з України також відбуваються зміни, а саме: збільшується обсяг довгострокової міграції; до міграції вдається більше чоловіків, що пов'язано не лише із потребами ринку праці країн призначення (будівництво, транспорт), а й виїздом за кордон унаслідок воєнних дій на сході України; збільшується частка молоді, жінок, мешканців міст, вихідців із північної, центральної та східної України. Серед інших причин можна

відзначити такі соціальні фактори: низькі можливості для самозайнятості та професійного розвитку, бажання поліпшити навички та продовжити кар'єру за кордоном, сімейні причини, доступ до послуг охорони здоров'я, вразливість людей до корупції та злочинності, відсутність безпеки тощо. Геополітичні заворушення і відсутність безпеки в Україні могли спричинити пошук міграції з України. Висока заробітна плата і загальні економічні показники в країнах призначення слугують найсильнішими стимулами для міграції.

ВИСНОВКИ

Збільшення масштабів та тривалості перебування мігрантів за кордоном невідворотно приведе до послаблення їхніх зв'язків з Батьківщиною, остаточної втрати

Рис. 7. Цілі заощаджень українських довгострокових трудових мігрантів

Джерело: розроблено на основі [4].

Таблиця 2. Обсяг приватних грошових переказів в Україну у 2008—2017 рр.

Рік	Сума переводів (млрд дол. США)
2008	6,177
2009	5,370
2010	5,862
2011	7,019
2012	7,526
2013	8,537
2014	6,489
2015	6,059
2016	7,535
2017	9,290

Джерело: розроблено на основі [5].

країною частини її трудового та інтелектуального потенціалу. Евентуальний дефіцит працівників може стати гальмом розвитку економіки, а також найбільш активних молодих та освічених осіб — демократичних перетворень в Україні.

З метою запобігання ризикам, зумовлених сучасною активізацією міграційних процесів, важливим є законодавче оформлення міграційної політики, чітке визначення її цілей та інструментів, а головне — імплементація прийнятих політичних рішень і законодавчих норм, зокрема реалізація цілей і завдань, визначених стратегією державної міграційної політики України на період до 2025 року.

Необхідно привернути увагу української влади та громадськості до міграційних проблем, які у політичному дискурсі практично відсутні. Вони закономірно виглядають менш значущими у порівнянні з питаннями війни і миру, падіння рівня життя населення, корупції тощо. Разом з тим, зі стратегічного погляду, враховуючи несприятливу демографічну ситуацію, стрімке старіння населення і невідворотний у недалекому майбутньому дефіцит робочої сили, нехтувати ними не можна.

У зв'язку з збільшенням обсягу міграції за кордон загальним видається, по-перше, підтримати модель циркулярної міграції, що склалася стихійно, з надією на можливе остаточне повернення мігрантів на Батьківщину, а по-друге, забезпечити легальне працевлаштування українських мігрантів за кордоном, недискримінацію та дотримання їхніх прав, зокрема у сфері соціального забезпечення.

Література:

1. Державна служба статистики України: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Зовнішня трудова міграція (за результатами модульного вибіркового обстеження). Статистичний бюлетень. — К.: Державна служба статистики України, 2017. — 36 с.
3. Міністерство соціальної політики: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/12/28/643978>
4. Офіційний сайт Міжнародної організації з міграції (МОМ). — Режим доступу: <http://www.iom.org.ua>
5. Офіційний сайт Національного банку України. — Режим доступу: <http://bank.gov.ua/control/uk/index>
6. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року [Електронний ресурс]. — 2017. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250149647>
7. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2018—2020 роки. [Електронний ресурс]. — Ре-

жим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250057723>.

8. Трудова міграція громадян України за кордон: виклики та шляхи регулювання — Режим доступу: www.niss.gov.ua/content/articles/.../Malynovska-d28e1.pdf

9. Ціна мігрантів для сучасної економіки України [Електронний ресурс] // Місто. — 2018. — Режим доступу: <https://mi100.info/2018/05/26/tsina-migrativ-dlya-suchasnoyi-ekonomiky-ukrayiny-statystyka/>

10. Poland: Government concerned about precarious work contracts for foreigners. — Режим доступу: <https://ec.europa.eu/migrant-integration/news/poland-government-concerned-about-precarious-work-contracts-for-foreigners>

References:

1. State Statistics Service of Ukraine (2019), available at: www.ukrstat.gov.ua (Accessed 05 March 2019).
2. State Statistics Service of Ukraine (2017), Zovnishnia trudova migratsiia (za rezul'tatamy modul'noho vybirkovoho obstezhennia). Statystychnyj biuleten' [External labor migration (based on the results of a modular sample survey) Statistical bulletin], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.
3. Ekonomichna pravda (2018), "Ministry of Social Policy of Ukraine called the exact number of Ukrainian labor migrants", available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/12/28/643978> (Accessed 05 March 2019).
4. The official web site of International Organization of Migration (2019), available at: <http://www.iom.org.ua> (Accessed 05 March 2019).
5. The official web site of the National Bank of Ukraine (2019), available at: <http://bank.gov.ua/control/uk/index> (Accessed 05 March 2019).
6. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017), Resolution "On approval of the Strategy of the State Migration Policy of Ukraine for the period up to 2025", available at: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250149647> (Accessed 05 March 2019).
7. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017), Resolution "Forecast of economic and social development of Ukraine for 2018—2020 years", available at: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250057723> (Accessed 05 March 2019).
8. Malynovska, O. A. (2018), "Labor migration of Ukrainian citizens abroad: challenges and ways of regulation", available at: www.niss.gov.ua/content/articles/.../Malynovska-d28e1.pdf (Accessed 05 March 2019).
9. City (2018), "The price of migrants for the modern economy of Ukraine", available at: <https://mi100.info/2018/05/26/tsina-migrativ-dlya-suchasnoyi-ekonomiky-ukrayiny-statystyka/> (Accessed 05 March 2019).
10. European Web Site on Integration (2017), "Poland: Government concerned about precarious work contracts for foreigners", available at: <https://ec.europa.eu/migrant-integration/news/poland-government-concerned-about-precarious-work-contracts-for-foreigners> (Accessed 05 March 2019).

Стаття надійшла до редакції 01.04.2019 р.